

۲۵۱۴۲۸۵

به نام آن که جان را فکرت آموخت

گنجینه کنایات و مثل‌های تاتی

www.ketab.ir

محسن حدّاد کلور

آقای قلی

- سرشناسه : حداد کلور، محسن، ۱۳۶۷-
عنوان و نام پدیدآور : گنجینه کنایات و مثل‌های تاتی/محسن حداد کلور.
مشخصات نشر : تهران: آفتاب گیتی، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری : ۳۱۹ ص:، ۱۴/۵×۲۱/۵ س. م.
شابک : 978-622-314-673-2
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۳۱۹.
موضوع : ضرب‌المثل‌های تاتی
Proverbs, Tati
ضرب‌المثل‌های تاتی - ترجمه شده به فارسی
Proverbs, Tati—Translations into Persian
رده بندی کنگره : ۳۹۸/۹ فا
رده بندی دیویی : PIR ۳۲۴۲
شماره کتابشناسی ملی : ۹۷۵۵۷۸۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

آفتاب گیتی

عنوان: گنجینه کنایات و مثل‌های تاتی
گردآوری و تالیف: محسن حداد کلور
نشر و پخش: انتشارات آفتاب گیتی
صفحه آرای: مجید اورعی
ویراستاری فنی: فریبرز مؤذن‌زاده
طراح جلد: محسن صفیاری
نوبت چاپ: اول- ۱۴۰۳
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
چاپ: پاسارگاد
قیمت: ۲۰۰۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۱۴-۶۷۳-۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

آدرس: تهران، فرودگاه مهرآباد، مجموعه فرهنگی و تفریحی هما، جنب سینارکیش

www.aftabegiti.com نشر و پخش: ۶۶۹۶۹۸۳۷-۲۱

فهرست مطالب

۵	پیشگفتار.....
۹	تات‌نشینان کلور.....
۱۱	مثل و کنایه در تاتی.....
۱۵	پیوند تاتی کلور با مثل‌ها و کنایات تالشی و تاتی قزوین.....
۲۰	رسم‌الخط این اثر.....
۲۴	راهنمای آوانگاری.....
۲۶	«ا».....
۳۵	«آ».....
۴۳	«اَ».....
۵۵	«او».....
۵۶	«ای».....
۶۴	«ب».....
۷۵	«پ».....
۹۲	«ت».....
۱۰۳	«ث».....
۱۰۴	«ج».....
۱۱۰	«چ».....
۱۲۴	«ح».....
۱۲۷	«خ».....
۱۴۳	«د».....
۱۶۷	«ر».....
۱۷۵	«ز».....
۱۸۱	«س».....
۱۹۸	«ش».....
۲۰۶	«ص».....
۲۰۷	«ض».....
۲۰۸	«ط».....
۲۱۰	«ظ».....
۲۱۱	«ع».....
۲۱۵	«غ».....
۲۱۷	«ف».....
۲۲۲	«ق».....
۲۲۷	«ک».....
۲۴۶	«گ».....
۲۶۱	«ل».....
۲۶۷	«م».....
۲۸۳	«ن».....
۲۹۳	«و».....
۳۰۲	«ه».....
۳۱۳	«ی».....
۳۱۶	فهرست منابع.....

پیشگفتار

بخش عظیم و مهمی از فرهنگ و ادبیات شفاهی تات‌ها ادبیات عامه یا فولکلور است. ادبیات شفاهی میراث معنوی تات‌زبانان است که سینه‌به‌سینه از نسل‌های قدیم تا به امروز نقل شده و در گذر زمان حافظ هویت فرهنگی این قوم بوده است. فرهنگ عامه در واقع زندگینامه تات‌هاست که با واقعیات زندگی این مردم پیوند دارد و سیر تحولات فکری، اعتقادی و تاریخی این قوم را نشان می‌دهد. فرهنگ عامه انواع مختلفی دارد و آنچه در این اثر به آن پرداخته شده مثل‌ها و کنایات تاتی با لهجه کلوری است. در گذشته استفاده از مثل و کنایه در میان گویشوران تات‌زبان امری بسیار رایج بوده و خطر حذف و فراموشی آن غیرقابل تصور؛ از سویی دیگر اهمیت گردآوری و تحقیق درخصوص فرهنگ عامه بر پژوهشگران بومی و علاقه‌مند آشکار نشده بود و در نتیجه آثار فراوانی در این خصوص موجود نیست. درگذشت معمرین و ادیبان تات‌زبان کلوری که مثل‌های زیادی را در حافظه داشته و گنجینه‌ای تکرارنشدنی از فرهنگ عامه بودند نیز دسترسی به بخشی از این زبانزدها را غیرممکن ساخته است. این موارد پژوهش درخصوص زبانزدهای تاتی را سخت و زمانبر ساخت اما خدای متعال را سپاسگزارم که یاریمان داد تا با صرف حوصله و دقت بسیار موفق به گردآوری و انتشار این مجموعه شویم. مجموعه حاضر حاصل بیش از ۱۷ سال تلاش و ممارست در جمع‌آوری مثل‌ها و کنایات تاتی از لابه‌لای سخنان روزمره گویشوران در سرزمین مادری می‌باشد. از هر فرصتی برای ثبت و ضبط این نوع ادبی بهره برده شده است. از شب‌نشینی‌ها، اجتماعات

و دورهمی‌ها گرفته تا جریان زندگی عادی مردم و اتفاقاتی که در محیط پیرامونی روی می‌داد. این شوق و علاقه تا حدی بود که شاید گوینده مثل توجهی به موضوع نداشته و از روی عادت زبانزدی را بر زبان جاری ساخته است اما نگارنده با دقت فراوان نسبت به ثبت آن در لحظه اقدام نموده است. بخش عظیمی از این زبانزدها را نگارنده از زبان مادر خود شنیده و ثبت نموده است. ایشان بذر علاقه به زبان تاتی را در جان نگارنده نشاند و در طول سالیان با حوصله بسیار یاری‌ام داد و هرگاه در مواجهه با مسائل مختلف مثل، کنایه، دوبیتی یا سخنی عبرت‌آموز را به خاطر می‌آورد و بر زبان جاری می‌ساخت فوراً ثبت نموده و روی آن کار می‌کردم. علاوه بر این، از تحقیق میدانی، مراجعه به افراد مطلع، آثار و منابع علمی مکتوب، مقالات تخصصی و منابع اینترنتی نیز در تکمیل مجموعه حاضر بهره برده شده است. ترتیب نوشتن مثل‌ها و کنایات بر اساس حروف الفبا می‌باشد. ابتدا متن تاتی آورده شده و حرکه‌گذاری گردیده است و سپس به کمک حروف لاتین متن تاتی آوانگاری شده است که می‌تواند خواندن متن را برای خواننده ناآشنا نیز امکان‌پذیر کند. در ادامه ترجمه تحت‌اللفظی عبارت آمده است و در پایان نیز مفهوم و کاربرد آن مثل یا کنایه بیان شده است. تحقیق در این خصوص با سختی‌های فراوانی همراه بوده است. علاوه بر جمع‌آوری، ارائه شکل صحیح و همچنین حصول اطمینان از زبانزد بودن هر کدام از این عبارات، نگارش مفهوم و کاربرد صحیح این زبانزدها بر دشواری کار افزود، خصوصاً اینکه ترجمه و تعبیر برخی عبارات تاتی به فارسی به آسانی امکان‌پذیر نیست. از این رو در بیان کاربردها سعی شده که اصل اختصار رعایت گردد و با توجه به حجم بالای عبارات به ذکر کاربرد و مفهوم کلی اکتفا کرده‌ایم. هر چند ممکن است خواننده آگاه بتواند مفاهیم و مصداق‌های دیگری را نیز متصور شود که این امر نیز از ویژگی‌های منحصر به فرد این گونه ادبی است. با توجه به اینکه این مثل‌ها و کنایات در طول سالیان از منابع متعدد میدانی و از زبان گویشوران متعدد جمع‌آوری شده در مواردی معدود با عباراتی روبه‌رو بوده‌ایم که در

مقصود و کلیت با هم برابرند ولی در بخشی از کلمات با هم تفاوت دارند؛ در این موارد سعی بر آن بوده که گونه‌های مختلف آن زبانزد آورده شود، مگر اینکه پس از بررسی و کنکاش بسیار گونه صحیح آن مثل یا کنایه را یافته و ارائه نموده‌ایم.

قریب به ۳۰۰۰ کنایه و مثل تاتی در این اثر گردآوری شده است که نگارش زبانزدهای اصیل تاتی سرلوحه کار بوده و تا حد امکان از آوردن نمونه‌های مشترک با فارسی و یا برگرفته از زبان‌های دیگر که رنگ‌وبوی تاتی نداشته‌اند اجتناب شده است. اما بخشی از این زبانزدها با مثل‌های تالشی، گیلکی، فارسی و ترکی شباهت دارند و نگارنده درخصوص اینکه کدام یک قدیمی‌تر است و اصل مثل یا کنایه به کدام زبان برمی‌گردد قضاوتی ننموده است و این مساله را به اهل فن سپرده‌ایم. مجموعه حاضر علاوه بر ثبت و ضبط و حفظ این عبارات می‌تواند نقشی موثر در کاربردی کردن و عمومیت بخشیدن به آن‌ها که عمدتاً نیز در حال فراموشی هستند داشته باشد. بی‌شک با مطالعه این بخش از فرهنگ تاتی می‌توان به شناخت جامع‌تری از زندگی تات‌زبانان کلور رسید.

نکته پایانی اینکه امکان انتشار این اثر مدت‌ها پیش از این نیز وجود داشت اما چون هدف اصلی نگارنده ارائه صورت جامعی از مثل‌ها و کنایات تاتی با لهجه کلوری بوده است، کیفیت کار را فدای چاپ اثر به هر نحو ممکن ننموده‌ایم. نمی‌توان ادعا کرد تمام مثل‌ها و کنایات تاتی کلوری در این مجموعه گرد آمده است اما می‌تواند به عنوان منبعی جامع علاوه بر استفاده پژوهشگران و علاقه‌مندان به فرهنگ تاتی در پیشگیری از حذف و فراموشی این عبارات در گذر زمان موثر باشد. بی‌شک این مجموعه نیز چون هر کار علمی دیگری خالی از نقص نیست، لذا امید است خوانندگان محترم ما را از پیشنهادات و انتقادات سازنده خود بی‌نصیب نگذارند.

جا دارد از تمام تات‌زبانان محترم و فرهنگ‌دوست کلوری که نگارنده را در جمع‌آوری و ثبت و ضبط این مجموعه یاری کرده و مخاطب تحقیقات میدانی من

بوده‌اند، از جناب آقای دکتر جهان‌دوست سبزعلی‌پور عضو هیئت علمی دانشگاه رشت و جناب آقای دکتر حسینعلی رحیمی عضو فرهنگستان زبان و ادب فارسی که راهنمایم بودند، از آقایان دکتر سیدمحمد اسحاقی، علیرضا حداد و بهرام پارساپور که همیشه مشوق من در زمینه کارهای فرهنگی هستند، از آقای صفرعلی فلاح که در تکمیل تعبیر برخی از عبارات یاری کردند، از آقای محسن صفیاری که طراحی جلد کتاب و آقای فریبرز موذن‌زاده که ویراستاری فنی متن را بر عهده داشتند، از خانم زمره حداد که در تایپ این اثر مرا یاری نمودند، از مادر عزیزم خانم میهن امانی که علاقه به فرهنگ عامه تاتی و تحقیق در این زمینه را مدیون ایشان هستم و از همه افرادی که به‌نحوی نگارنده را در به سامان رساندن این مجموعه همراهی کردند سپاسگزاری نمایم.

محسن حداد کلور

تابستان ۱۴۰۳